

İbtidai siniflərin Azərbaycan dili təlimində fəndaxili inteqrasiyaya yeni yanaşma

Pərvinə Qədimova

ARTI-nin fəlsəfə doktroru hazırlığı üzrə doktorantı

E-mail: pqedimova@mail.ru

Rəyçilər: ped.ü.f.d., dos. A.X. Hacıyev,
ped.ü.f. d., dos. B.O. İbadova

Açar sözlər: dil təlimi, fəndaxili inteqrasiya, pedaqoji yanaşma, məzmun standartları, fəaliyyət, imkan, səmərəlilik

Ключевые слова: преподавание языка, межпредметная интеграция, педагогический подход, содержательные стандарты, действие, возможность, эффективность

Key words: language teaching, intrinsic integration, pedagogical approach, content standards, action, opportunity, efficiency

Dil ünsiyyət vasitəsi olmaqdan əlavə, həm də düşünmə və öyrənmə vasitəsidir. Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dilinin təlimi prosesində bu funksiyaların yerinə yetirilməsi şagirdlərin mədəni nitq vərdişlərinin və kreativ düşüncə tərzinin inkişafına, ümumi dünyagörüşlərinin formalaşmasına və mənəviyyatının zənginləşməsinə zəmin yaradır. Aydınır ki, gözlənilən nəticələrin reallaşması ibtidai təhsil səviyyəsində fənnin hansı məzmununda işlənilməsi və təşkilindən asılıdır. Bunun üçün, ilk növbədə, pedaqoji prinsiplərin düzgün seçimi tələb olunur. Azərbaycan Respublikasında təhsil islahatı çərçivəsində ümumi təhsilin məzmununun müəyyənləşdirilməsində inteqrativlik prinsipinə xüsusi yer ayrılması göstərilən tələbatdan irəli gəlir (19, 117).

Araşdırmalar göstərir ki, təhsildə inteqrasiya çoxşaxəli və çoxmənəli şərh olunan problemlərdəndir. Pedaqoji anlayış kimi təhsil pillələrinin sistemli bağlılığından başlayaraq, ictimai, humanitar, təbiət fənlərinin, pedaqoji texnologiyaların, metod və vasitələrin, eləcə də konkret fənn daxilində yaxın mövzuların əlaqələnməsinə qədər fərqli yanaşmalarda izah edilən inteqrasiya anlayışı son dövrlərdə daha çox tədqiqat obyektinə gətirilməkdədir (5, s. 31; 7; 8; 15; 16). Əgər mövcud baxışları ümumiləşdirsək, belə bir qənaətə gəlmək olar ki, müəyyən sistem daxilində mahiyyətcə yaxın tərkib elementlərin qarşılıqlı əlaqəsi kimi şərh edilən inteqrasiya təlimdə innovativ yanaşmadır. Təlimin məzmunu, forma və vasitələrini zənginləşdirmə imkanları əsas verir ki, pedaqoji anlayış kimi ondan həm prinsip, həm strategiya, həm də texnologiya və metod kimi bəhs olunsun.

Buna baxmayaraq, araşdırmalarda ən çox diqqəti çəkən məqam inteqrasiyanın fənlərin tədrisi prizmasında açıqlanmasıdır. Bu baxış mövqeyində duran Y.Ş. Kərimov yazır: “İnteqrasiya fənlərarası qarşılıqlı əlaqənin yüksək, uğurlu, elmi formasıdır” (6, 287). İnteqrasiyaya fənlərin əlaqələnməsi və birləşdirilməsi mövqeyindən yanaşıldığından fənnüstü, fənlərarası və fəndaxili səviyyələrdə ifadə olunduğu bildirilir (14, s. 61; 18). İbtidai siniflərdə Azərbaycan dili təlimində isə daha çox fənlərarası və fəndaxili inteqrasiyadan bəhs olunur. Ümumiyyətlə, məzmununda şagirdlərin bir fərd olaraq özünüdərkinə yönəlmiş ətraf aləm, təbiət və cəmiyyət hadisələri haqqındakı ən zəruri bilik və həyatı bacarıqların, yığcam, lakonik bədii nümunələr vasitəsilə aşılana yüksək əxlaqi dəyərlərin, eləcə də dilin daxili quruluşunu əks etdirən sadə qaydaların verilməsi onun inteqrativ fənn kimi

dəyərləndirilməsinə imkan açır. Fikrimizcə, həm A. Hacıyevin, həm də M. Abdullayevanın ibtidai siniflərdə ana dilini integrativ fənn kimi səciyyələndirmələri bu amillərdən irəli gəlir (2, s. 3; 4, s. 31). Ana dili dərslərlərində vətən tarixi, coğrafiyası, xalqın dili, mədəniyyəti, adət-ənənəsi, görkəmli şəxsiyyətləri haqqında məlumatlar, şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri bu fənnin orta təhsil səviyyəsində keçilən tarix, coğrafiya, ədəbiyyat fənləri üçün ilkin baza rolunu oynadığını üzə çıxarır. Prof. Y. Kərimov ana dili dərslərlərində hətta fizika, kimya, anatomiya, gigiyena, astronomiyaya dair biliklərin verilməsindən çıxış edərək bu fənni “öz təbiəti etibarilə integrativ kurs” hesab edir (6, s. 287).

İnteqrasiyanın bir prinsip və ya strategiya kimi Azərbaycan dili təlimi prosesində gözlənilməsi fənlərarası əlaqədə daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Bu sahədə tədqiqat işi yerinə yetirən A.O. Rəcəbova doğru olaraq qeyd edir: “Fənlərarası əlaqə müxtəlif biliklərin, anlayış və qanunların dəqiqləşdirilməsinə imkan verir, ayrı-ayrı fənlərdə olan təkrarlar aradan götürülür, dərslərin məzmununu zənginləşdirməklə bərabər, onlarda məntiqiliyin, tamlığın, vahidliyin yaranmasına şərait yaradır. Bu cür əlaqə fənnin məzmununu da maraqlı edir, eyni zamanda, dərslərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə gətirib çıxarır” (17, s. 3-4). İbtidai siniflərdə tədris edilən riyaziyyat, həyat bilgisi, texnologiya, təsviri incəsənət, musiqi kimi fənlərin imkanları hesabına ana dili təlim materiallarının genişləndirilməsi və dərinlən mənimsənilməsi fənlərarası integrasiyaya bariz nümunədir. Əgər ənənəvi yanaşmada bu əlaqə yalnız müxtəlif fənlərə aid materialların, mövzuların uyğunlaşdırılaraq tədris edilməsi kimi düşünüldüysə, qabaqcıl təcrübəyə istinad edən hazırkı pedaqoji yanaşmalarda həm də məzmun standartlarının qarşılıqlı əlaqəsinin reallaşdırılması kimi nəzərdə tutulur. Belə ki, müxtəlif fənlərə aid standartlarda ifadə olunmuş fəaliyyətlərin üzvi əlaqələnməsi təlim prosesinin daha yaradıcı qurulmasına, qazanılmış bilik və bacarıqların məqsədyönlü şəkildə tətbiqinə geniş imkanlar yaratmaqla həm müəllimləri, həm də şagirdləri daimi axtarışa sövq edir. Eyni zamanda, təlimdə fənlərarası integrasiyanın gözlənilməsi müxtəlif elm sahələri üçün ortaq anlayışların mənimsənilməsinə asanlaşdırır, vaxtdan qənaətlə istifadə olunmasını təmin edir, dərslərin səmərəliliyini artırır. Bu da önəmli faktdır ki, ibtidai siniflərdə müxtəlif fənlərin bir müəllim tərəfindən tədrisi edilməsi fənlərarası integrasiyanın imkanlarını genişləndirir.

Əgər fənlərarası integrasiya iki və daha artıq fənnə aid anlayış və faktların, bacarıq və fəaliyyətlərin sintezidirsə, fəndaxili integrasiya yalnız bir fənn daxilində bilik və bacarıqların, anlayış, fakt və hadisələrin əlaqələnməsi, sintezidir. Təhlil göstərir ki, ana dili təlimində fəndaxili integrasiya, əsasən, dilin daxili strukturunu əks etdirən fakt və hadisələrin hadisələrin əlaqələnməsi ilə məhdudlaşdırılmışdır. Dil təlimində fəndaxili əlaqələrdən istifadə üzrə işin sistemini nəzəri və praktik aspektdə araşdıran V. Qurbanov belə bir mülahizəyə əsaslanır ki, Azərbaycan dili təlimində fəndaxili əlaqə dildaxili əlaqəyə əsaslanır. “Dil bir sistem olaraq fonemdən başlayır və mətn sintaksisində və ya nitqdə tamama yetir. Mətnə, yəni nitqə qədərki keçidlər səs, söz, birləşmə, cümlə və mətn, yəni nitq bütövlüyündən ibarət olur. Deməli, bütün mövzular bir-biri ilə əlaqə və vəhdətdə qurulmalıdır” (9, s. 28). Nəzərə çarpdırmaq istərdik ki, tədqiqatçı burada ənənəvi dərslərlərdə əksini tapmış linqvistik anlayışlarla bağlı mövzuları nəzərdə tutur. Belə ki, o, metodik yanaşma olaraq, fəndaxili integrasiyanı fonetika, leksika, söz yaradıcılığı, morfolojiya və sintaksisə dair bölmələrini əhatə edən mövzuların tədris prosesində əlaqələndirilməsi kimi şərh edir. Doğrudur, metodist alim dil hadisələrini nitq praktikası ilə, daha konkret desək, mətni düzgün yazmaq, mövzu əsasında mətn qurmaq fəaliyyəti ilə bağlamaq ideyasını da irəli sürür (9, s. 28), lakin yenə də əsas diqqəti dil fakt və hadisələrinin mənimsənilməsi üzərinə yönəldir. Bununla belə,

Azərbaycan dili təlimində inteqrasiya şəbəkəsinin yeni bir sistemdə yaradılması ilə bağlı fikirlərini qeyd etməyi lazım bilir: “Məlumdur ki, şagirdlərin mədəni nitqə yiyələnməsi özünü onların aydın, səlis, ifadəli oxuyub-yazması və danışmasında göstərir. Çünki dilin normalarını gözləməklə sərbəst danışmağı bacarmaq nitqə inteqrasiya məsələsidir. Bunun üçün nitq və təfəkkürü qarşılıqlı şəkildə inkişaf etdirilməsi metodikası mükəmməl əsaslar üzərində qurulması ideyası heç vaxt indiki qədər aktual səslənməmiş və öz tətbiqinə bu qədər yaxın olmamışdır. Bu da bilik, bacarıq və vərdişlərin geniş fəndaxili və fənlərarası əlaqə şəraitində mədəni nitqə inteqrasiya olunma şəbəkəsini yaratmaq kimi yeni bir sistemin qurulmasını zəruri etmişdir.” (10, s. 3).

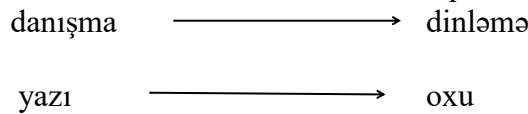
İbtidai siniflərdə Azərbaycan dili təliminə ənənəvi, yəni dilin linqvistik əsaslarının tədrisi mövqeyindən yanaşan N. Cəfərova isə morfologiya bölməsinin həm müvafiq kateqoriyaların diferensiallaşdırılması və inteqrasiyası, həm də sintaktik əsasda tədrisi prinsiplərinə istinadən həyata keçirilməsini məqsədəuyğun hesab edir (3 s. 22). Müəllif bu prinsiplərin reallaşdırılması imkanlarını dildaxili əlaqələr vasitəsilə izah edərək belə bir nəticəyə gəlir: “Morfoloji qaydaların öyrədilməsinin Azərbaycan dili təliminin digər sahələri ilə əlaqələndirilməsi, sintaktik zəmində öyrədilməsi, nəzəri məlumatların praktik çalışmalara müstəqil tətbiqi şagirdlərin nitqini və təfəkkürünü inkişaf etdirir” (3, s. 41).

İbtidai siniflərdə inteqrasiyadan istifadə problemini müasir pedaqoji yanaşmalar əsasında araşdıran Ü.R. Məmmədova həm təlim prosesində motivasiyanın yaradılması, fəallığın artırılması, məzmunun hərtərəfli aşılması və şagirdlərdə müasir dünyagörüşün formalaşdırılmasında, həm də məktəbdaxili və məktəbdənkənar təlimlərin tətbiqi arasındakı fərqlərin aradan qaldırılmasında onun mühüm rol oynadığını söyləyir (12, s. 4; 13). Tədqiqatçı ana dili təlimində fənlərarası inteqrasiyanın məzmun baxımından uyğun gələn standartlar üzrə yerinə yetirilməsini vacib sayır və bunun müxtəlif fənlər arasında məntiqi əlaqələrin qurulmasına xidmət etdiyini göstərir. Nəticə olaraq, o, belə bir qənaətə gəlir: “Bu proses eyni bir bacarığın ayrı-ayrı fənlər vasitəsilə daha da təkmilləşdirilməsini təmin etməklə kiçikyaşlı şagirdlərin idrak fəaliyyətini gücləndirir” (12, s. 16). Lakin Ü, Məmmədova nədənsə ana dili təlimində fəndaxili inteqrasiyanı müasir dərslərin mərhələləri arasında əlaqələr vasitəsilə izah edir. Ona görə inteqrativ dərslər: 1) mövzunu müəyyənləşdirmək; 2) standartı konkretləşdirmək; 3) dərslərin məqsədini (məqsədlərini) müəyyən etmək; 4) dərslərin motivasiyasını işləyib hazırlamaq; 5) tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək; 6) aparılacaq tədqiqatın mərhələlərini planlaşdırmaq (tədqiqat üçün tapşırıqları; iş üsullarını və formalarını; məlumat mənbələri); 7) müzakirə üçün suallar hazırlamaq; 8) ideyaları və alınacaq nəticələri qısaca ifadə etmək; 9) dərslərin hər mərhələsinə sərf olunacaq vaxtı müəyyənləşdirmək; 10) qiymətləndirmə standartlarına əsasən vasitələr hazırlamaq; 11) dərslər üçün lazım olan resursları (təchizatı) müəyyən etmək kimi məsələləri əhatə edir (12, s. 14). Sözsüz, ana dili təlimində fəndaxili inteqrasiyaya bu cür yanaşma problemin nəzəri və praktik baxımdan həlli yollarının müxtəlifliyindən irəli gəlir.

Azərbaycan dil fənn kurikulumunda məzmun nitqin fəaliyyət növləri və onun linqvistik əsaslarının mənimsədilməsi istiqamətində işlənmişdir. Məhz buna görə də “Dinləyib-anlama və danışma”, “Oxu”, “Yazı” və “Dil qaydaları” məzmun xətlərinə aid standartlar şəklində ifadə olunan bilik və bacarıqlar şagirdlərin şifahi və yazılı nitq qabiliyyətlərinin inkişafına xidmət edir. Ənənəvi yanaşmadan fərqli olaraq, linqvistik səciyyə daşıyan nəzəri məlumatlar yalnız bilik qazanmaq deyil, müvafiq istiqamətlər üzrə şagirdlərdə nitq bacarıqları formalaşdırmaq məqsədi daşıyır. Yeni məzmun nəticəyönlü olub şagirdlərə nitq vərdişləri aşıllamağı önə çəkir. Bu zaman hər bir məzmun xətti tamın hissələri kimi bir-birini

tamamlayan və məntiqi baxımdan davam etdirən alt standartlar şəklində verilmişdir. Təklif olunan yeni struktur ana dili təlimində inteqrasiyanın standartlar şəklində qoyuluşuna şərait yaradır. Standart əsaslı belə fəndaxili inteqrasiya nitqin bütün fəaliyyət növlərinin qarşılıqlı əlaqədə formalaşmasına güclü təkan verir. Başqa sözlə, dinləyib-anlama oxu bacarıqlarının, danışma, yəni şifahi nitq yazı bacarıqlarının, eləcə də oxu danışma və yazı bacarıqlarının vahid sistem daxilində inkişafını təmin edir. Öz növbəsində, dil qaydaları ilə bağlı standartlar sadalanan bacarıqların nəzəri əsasda qavranılmasına möhkəm zəmin yaratmış olur.

Yeni dərs modelində alt standartların inteqrasiyası planlaşdırmada nəzərdə tutulan vacib tələblərdəndir, lakin onların reallaşdırılması heç də bütün məqamlarda optimal variantda həyata keçirilmir. Məlumdur ki, dinləmə ilə danışma, oxu ilə yazı fəaliyyət növləri arasında tipoloji bağlılıq mövcuddur. Professor M.R. Lvov bu əlaqəni:

variantında sxemləşdirməklə belə şərh edir:

“Birinci cütlük – şifahi nitqdır, yaxud nitqin akustik kodudur.

İkinci cütlük – yazılı nitqdır, yaxud nitqin qrafik kodudur” (9, 76).

Azərbaycan dili dərslərində bu əlaqə yalnız göstərilən variantlarda deyil, dinləmə ilə oxu, danışma ilə yazı arasında əlaqə şəklində də özünü göstərir.

Müasir dərs şagirdlərin keçilən mövzuya maraq hissini səfərbər etmək, onların diqqətini qoyulan problemə yönəltmək üçün motivasiya mərhələsi ilə başlanır. Bu zaman Azərbaycan dili dərslərində dinləmə mətnlərindən müntəzəm istifadə olunur. Yığcam həcmli belə mətnlər dinlənildikdən sonra şagirdlərə çevik və şifahi şəkildə yerinə yetirilməsi tələb olunan müxtəlif sual və tapşırıqlar verilir:

- Dinlənən mətn hansı mövzudadır?
- Mətnə hansı ideya aşılır?
- Mətnəki əsas faktları qeyd edin.
- Məzmun hansı açar sözlər üzərində qurulmuşdur?

Dərsin gedişindən və məqsəddən asılı olaraq, müəllim əlavə tapşırıq variantlarına da müraciət edə bilər. Məsələn:

- Dinlədiyiniz mətnə hansı fikir mübahisə doğurur? Siz bu fikri necə ifadə edərdiniz?
- Mətnəki hansı sözlər yerində işlədilməyib? Onları hansı sözlərlə əvəz etməyi məqsəduyğun hesab edərdiniz?

Bu tipli sual və tapşırıqlar, əslində, şagirdləri şüurlu oxu prosesinə hazırlamış olur. Müntəzəm şəkildə həyata keçirilən belə tapşırıqlar dinləyib-anlama bacarıqlarının formalaşmasını təmin edir və oxu bacarıqlarının inkişafına möhkəm təməl yaradır. Dərsin başlanğıcında az vaxt müddəti (cəmi 5-7 dəqiqə) sərf edilməklə aparılan bu iş oxuya ayrılmış əsas dərs mərhələsinin daha effektiv təşkilinə səbəb olur. Beləliklə, oxu dərsləri yalnız “Oxu” məzmun xətti üzrə nəzərdə tutulmuş fəaliyyətlərin gerçəkləşməsinə xidmət etmir, o həm də “Dinləyib-anlama və danışma” məzmun xəttinə aid bacarıqların formalaşmasını zəruriləşdirir.

Azərbaycan dili təlimində şifahi nitq və yazılı nitq bacarıqlarının inteqrasiyası olduqca vacib tələbdir. Şagird müşahidə etdiklərini, oxuduqlarını və düşündüklərini məntiqi ardıcılıqla danışa bilmək vərdisləri qazanırsa, çətinlik çəkmədən onları müəyyən ardıcılıqla yazıya köçürmək bacarıqlarına da yiyələnə bilər. Müşahidələrimizə əsasən deyə bilərik ki, oxu dərslərini yalnız şifahi nitqlə əlaqələndirmək səmərəli nəticə vermir. Keçilən oxu mətnlərinin

məzmun və ideyasının, obrazlar aləminin xarakterik xüsusiyyətlərinin mənimsənilməsi şifahi nəqlətmə, yəni danışma yolu ilə bərabər, yazılı ifadəsi yolu ilə də həyata keçirilməlidir. Bu zaman yazının həcminə deyil, keyfiyyətinə diqqət yetirilməlidir. Məlumdur ki, ibtidai sinif şagirdlərinin ən zəif cəhətləri rəhbər yazı bacarıqlarına yiyələnməklə bağlıdır. Oxu və yazı işlərinin əksər hallarda ayrıca dərs saatlarında aparılması oxu və danışma bacarıqlarını yazı bacarıqları ilə düzgün və sistemli əlaqələndirilməməsinə şərait yaradır. Ancaq qabaqcıl təcrübə göstərir ki, hər bir oxu dərsinin müəyyən mərhələsinin rəhbər yazıya həsr edilməsi şagirdlərin maraq hissini artırmaqla yanaşı, tədrisdə rəngarəngliyin gözlənilməsinə geniş imkanlar açır.

İstər oxu, istərsə də yazı bacarıqları müəyyən mövzuya həsr olunmuş mətn nümunələri vasitəsilə formalaşdırılır. Oxu prosesində şagirdlərə mətni təşkil edən giriş, əsas və nəticə hissələrinin mahiyyəti, onların hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri anladılır. Eyni zamanda, bir hissədən, bir abzasdan digərinə keçidin hansı vasitələrlə yerinə yetirildiyi əyani şəkildə izah olunur. Hər dəfə konkret oxu mətnləri üzərində həyata keçirilən bu proses mətnin struktur elementlərini qavramağa kömək edir. Beləliklə, göstərilən istiqamətdə aparılan məqsədyönlü işlər şagirdlərin yaradıcı yazı işlərinə hazırlanmasında olduqca əhəmiyyətli rol oynayır.

Nitqin fəaliyyət növləri əsasında işlənmiş məzmun xətlərinə aid standartların “Dil qaydaları” məzmun xəttinə aid standartlarla inteqrasiyası Azərbaycan dili təliminin linqvistik əsaslar üzərində qurulmasının zəruri şərti kimi çıxış edir. Şagird dinlədiyi və oxuduğu mətn nümunələri üzərində müşahidə aparmaqla mətni təşkil edən cümlələr, cümlələri yaradan sözlər, sözlərin səs tərkibi, mənalı hissələri (kök və şəkildələri) haqqında müəyyən təsəvvürə malik olurlar. Linqvistik məlumatlar, qaydalar isə bu təsəvvürlərin zəruri bilik formasında şagird yaddaşına ötürülməsinə imkan verir. Müvafiq tapşırıqların yerinə yetirilməsi isə bacarıq və vərdislərin qazanılmasını təmin edir. Göründüyü kimi, bu cür təqdimat ənənəvi yanaşmadan tamamilə seçilir. Əgər ənənəvi dərs modelində şagird əvvəlcə dil fakt və hadisələri, qayda və tərifləri ilə tanış edilirdisə, kurikulum əsasında keçilən müasir dərslərdə mətn üzərində aparılan müşahidələrdən çıxış edilərək müvafiq dil hadisəsi üzərində dayanılır. Ən vacib xüsusiyyət də budur ki, şagirdlər dil hadisəsinin mahiyyətini müzakirə prosesində özləri müəyyənləşdirirlər. Aydın ki, bu zaman müəllim istiqamətverici sualları, tapşırıqları ilə belə müzakirələrin səmərəli təşkilinə yardım göstərir. Beləliklə, qeyd edilən məzmun standartlarının inteqrasiyası ana dilinin nitqin fəaliyyət növləri əsasında mənimsədilməsinə zəmin yaradır.

Təcrübə göstərir ki, əgər fənlərarası inteqrasiya üfüqi istiqamətdə həyata keçirilirsə, fəndaxili inteqrasiya həm üfüqi, həm də şaquli istiqamətlərdə həyata keçirilir. Azərbaycan dilində fəndaxili üfüqi inteqrasiya müxtəlif məzmun xətlərinə aid alt standartların əlaqələnməsi formasında reallaşdırılır. Şaquli inteqrasiya isə aşağı siniflərdə reallaşdırılan alt standartlarla əlaqə formasında özünü göstərir.

Beləliklə, fəndaxili inteqrasiyanın məzmun standartlarının qarşılıqlı əlaqələnməsi kimi şərh olunduğu üzə çıxır. Bu cür yanaşma Azərbaycan dili təliminin praktik əhəmiyyətini artırmaqla, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının nəticəyönlü olmasına, idraki fəaliyyətlərinin tamlığına və ən əsası, hərtərəfli bir şəxsiyyət kimi yetişmələrinə möhkəm zəmin yaradır.

Məqalənin aktuallığı. Ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan fənlərin məzmununun müəyyənləşdirilməsində və təşkilində istinad olunan pedaqoji prinsiplərdən biri də inteqrativlikdir. Azərbaycan dili təlimində inteqrasiya fənlərarası və fəndaxili formalarda öz ifadəsini tapır. Fənlərarası inteqrasiya ilə müqayisədə, fəndaxili inteqrasiyanın hansı modeldə

həyata keçirilməsi müasir pedaqoji tədqiqatların aktual problemlərindən sayılır. Azərbaycan dili təlimində fəndaxili inteqrasiya probleminə müxtəlif yanaşmaları nəzərdən keçirməklə ibtidai siniflərdə onun hansı modeldə səmərəli təşkilini müəyyənləşdirməkdir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Dil təlimində fəndaxili inteqrasiya yeni pedaqoji yanaşmada açıqlanmışdır ki, bu da ənənəvi yanaşmada qəbul edildiyi kimi, dil fakt və hadisələrinin qarşılıqlı əlaqələnməsinə deyil, məzmun xətlərinə aid standartlar üzrə yerinə yetirilməsinə əsaslanır, bu isə məqalənin elmi yeniliyi sayılmalıdır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Standart əsaslı fəndaxili inteqrasiyaya istinad edilməsi dil təliminin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərməklə, şagirdlərin oxu, şifahi və yazılı nitq, eləcə də linqvistik bacarıqlarının gözlənilən səviyyədə inkişafını təmin edəcəkdir. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Abdullayeva H., Əfəndiyeva M., Ələsgərova M. Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün "Azərbaycan dili" (dövlət dili kimi) fənni üzrə müəllim üçün metodik vəsait. Bakı: Kövsər, 2016.
2. Abdullayeva M.M. İbtidai siniflərdə sintaksis elementlərinin öyrədilməsi prosesində ifadəli oxu vərdişlərinin inkişafı yolları: Ped.ü. fəl. dok. ... dis. avtoref. Bakı, 2013.
3. Cəfərova N.B. İbtidai siniflərin Azərbaycan dili dərslərində morfoloji qaydaların öyrədilməsi üzrə işin sistemi: Ped.ü.elm. dok. ... dis. avtoref. Bakı, 2016.
4. Наси́ев А. Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dili təliminin məzmunca işlənilməsi // Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi, 2014, №1.
5. Kərimova F.Y., Əhmədova M.C., Varella G., Reyli Ə. İnteraktiv kurikulum: mahiyyəti və nümunələr. Bakı. Adiloğlu, 2005.
6. Kərimov Y.Ş. Seçilmiş əsərləri, III c., Bakı: Təhsil NPM, 2007.
7. Клепиков В. Н. Интеграция гуманитарных и естественно-математических знаний // Педагогика, 2010, № 4.
8. Кубасов О.П. Интеграция в образовании: сущностная характеристика // Высшее образование. Казанский педагогический журнал. 2008, № 10.
9. Qurbanov V.T. Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. Bakı: Müəllim, 2014.
10. Qurbanov V.T. Azərbaycan dilinin təlimində fəndaxili əlaqələrdən istifadə üzrə işin sistemi. Ped.ü. elm. dok. ... dis. avtoref. Bakı, 2015.
11. Львов М.Р. Виды речи // Начальная школа, 2000, № 5.
12. Məmmədova Ü.R. İbtidai siniflərdə təlim prosesinin təşkilində inteqrasiyadan istifadənin imkanları və yolları: Ped.ü. fəls. dok. ... dis. avtoref. Bakı, 2011.
13. Məmmədova Ü. R. İbtidai siniflərdə fəndaxili inteqrasiya // Gəncə Dövlət Universitetinin Elmi xəbərləri. Gəncə, 2009, № 2.
14. Mehdiyeva N. Yeni fənn kurikulumları və inteqrasiya // Kurikulum, 2008, № 1.
15. Омельченко С.В. Понятие интеграции в педагогическом процессе // Вестник ЮУрГУ, 2006, № 6.
16. Полянкина С.Ю. Понятие интеграции в категориальном аппарате философии образования // Интеграция образования, 2013, № 3.
17. Rəcəbova A.O. Fənlərarası əlaqə ibtidai sinif şagirdlərinin təlim fəaliyyətini inkişaf etdirən mühüm vasitə kimi: Ped.ü. fəl. dok. ... dis. avtoref. Bakı, 2008.

18. Толмачева В. В., Иванюк Е. А. Интеграция уроков в образовательном процессе начальной школы // Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2016, Т. 11, с. 3906–3910, URL: <http://e-koncept.ru/2016/86819.htm>.

19. Ümumtəhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları) // Kurikulum, 2010, №3.